

Knjiga o ludilu i lekovima

Redžina O'Melvini

Prevela
Tatjana Milosavljević

Laguna

Naslov originala

Regina O'Melveny

THE BOOK OF MADNESS AND CURES

Copyright © 2012 by Regina O'Melveny

This edition published by arrangement with Little, Brown and Company, New York, New York, USA. All rights reserved.

Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za Bila i Adrijen

Sadržaj

Prolog	11
1. Božje delo ili đavolja rabota	15
2. Slano i slatko, suze i mleko	26
3. Kuća doktora Kardana	46
4. Sapon	62
5. Moramo biti dobri prema životinjama	79
6. Pred morem crne šume.	94
7. Udovica Gudrun	100
8. Vatre koje nikad ne gore	113
9. Doktor Rajner Fuks, profesor botanike.	137
10. Gde je u kući koren, tu nečastivi moći nema	158
11. Ispoljavanje solarnog ludila.	164
12. Izgubljena vlast nad celinom	176
13. Ono što se izgubilo, vratilo se.	184
14. Pacijent poseduje lek	213

15. Staza koja iščezava iza okuke	220
16. Napraviti mesta za novo	246
17. Nek nestane tuge.	257
18. Sok koji usporava svet.	269
19. Planine vrve divnim stvorenjima.	281
20. Slično se sličnim leči.	297
21. Granica između kontinenata	312
22. Čuvar oca svojega	321
23. Živimo u prošlosti	334
24. Kotlina mrtvih	349
25. Tajni sporazum	357
26. Nek uđe na velika vrata	361
27. Prišivanje neba za planinu	365
 Epilog: Uplitanje plima	 367
 Reči zahvalnosti	 373
O autorki	375

Nullaque iam tellus
nullus mihi permanet aër,
Incola ceu nusquam,
sic sum peregrinus ubique.

Nijedna zemlja, nijedan vazduh
nisu mi stalni.
Zato što ne stanujem nigde,
stranac sam svugde.

— *Petrarka*

Le aque sta via ani e mesi,
e po' le torna ai so paesi.

Vode putuju mesecima i godinama,
A onda se vrata domu svome.

— *Venecijanska poslovice iz 16. veka*

Ono što ranu zada, to će je isceliti.

— *Pripisano Apolonovom proročištu*

Prolog

„Ne znam gde počinje ili završava moje sopstveno telo“, rekla je devojčica iz Amizmiza. Njena majka beše pozvala mene, jedinu lekarku stotinama milja ukrug, da se postaram za njenu dvanaestogodišnju kćer, koja je patila od teških posledica telesne pometnje. Devojčica je sedela za stolom od kedrovine pored uzanog prozora u kući od crvene zemlje. Kroz tamnu feredžu koja je treperila dok je govorila, rekla mi je da je osetila strah od zarobljenosti koji muči konja sputanog u polju. Njegov vidljivi dah podrhtavao je na hladnom vazduhu kad je zategao uže dok mu je prilazio konjušar s češagijom u rukama. Rekla mi je: „Čovek koji gladi konja s pet različitih četaka u strogom redosledu, čovek s glavom poput čvora na kraju užeta, manji je od mog palca...“ A onda se odjednom nasmejala, iznenadivši me.

Pre no što sam uspela da odgonetnem ovo, prišla nam je njena majka i prekorila je: „Hajde, Lala, obuci jahaću haljinu. Danas izvodiš konja.“

Devojka je zurila u sto od dasaka, gde je njena leva ruka ležala prateći vlakna u drvetu, a desna počivala savijena

naspram njih. Prošaputala je: „Danas sam preteška, ne mogu da mrdnem.“

I mada se trudila, nije se mogla pomeriti s mesta.

Kad sam lagano spustila dlan na drvo, kao da dodirujem paperjastu glavu novorođenčeta, uzdahnula je i sklopila oči. Kad sam sklonila dlan, odmah je osetila. Pokušala sam da joj podignem ruke sa stola, ali bila je ukočena. Kasnije, gonjena nekim unutrašnjim podsticajem, odvojila se od njega i lutala kao u zanosu, da bi majka naposljetku uspela da je usmeri ka njenom voljenom konju ili u postelju, na popodnevno spavanje.

Gde god bi stala, Lala je postajala deo onoga što je dodirнула. Kad je jahala svoju buljooku i brektavu životinju, znojila se kao konj. Pena joj se nakupljala na usnama i vratu. Kad je spavala, umela je da se danima ne budi, jer je sama postelja bila njeno nepomično telo. Naročito su teški bili obroci. Odbijala je svaku hranu koju bi dotakla, užasnu-to priznajući da jede sopstveno meso. Premda ju je majka hranila malom drvenom kašikom, kao bebu, bivala je sve mršavija i mršavija.

Naposljetku sam predložila lek polaganog dejstva. Bila mi je potrebna pomoć njene majke i tetke – mada je tetka, krupna, naprasita žena, uporno tvrdila da Lali nije potreban lek, a pogotovo (gnevno je odmeravala moje lice i haljinu) iz ruke jedne tuđinke. Devojčica naprosto poseduje vidovito telo, rekla je tetka, izazivajući me. „Ne smemo joj oduzeti njen dar.“ „Devojčica ne vlada sopstvenim životom! Moramo stajati malo podalje da bismo istinski spoznali druge“, rekla sam.

Lalina majka, omalena, crnomanjasta planina od žene, takođe skrivena feredžom, upitala je: „Hoće li biti u stanju da se uda i rađa decu?“

„Ne znam“, priznala sam.

Lek se, dakle, sastojao od reči. Posavetovala sam njenu majku da imenuje svoju ruku, da imenuje preslicu na stolu, sâm sto. Kad bih došla u posetu, pitala bih Lалу: „Gde ti je ruka, gde ti je šaka, gde kuk?“ Ponekad bi umela da odgovori i pokazala bi prema tom delu tela. Drugim danima gledala bi me s nekom vrstom panike, kao da ne razume moje pitanje i da se boji nekakve strašne kazne koja će je zbog toga snaći. Dotakla bih joj dlan, a onda bi joj mati ili tetka ponovile reč za dlan ne bi li je umirile. Postepeno je reagovala sa sve više i više pokreta, sve dok se njenoj sposobnosti da se odvoji od onoga što ju je okruživalo nije pridružila neka vrsta žalostive radosti. Jer odvajanje je značilo da se promenila i da joj nepoznato žuri u susret.

Otada verujem da je svet nastanjen neznanim mnoštvom žena koje sede pored prozora neodvojive od svog okruženja. Pa i sama sam provela mnoge sate pored prozora na Cateri čekajući očev povratak, čekajući da se moj život pojavi poput jednog od onih veličanstvenih brodova koji su dolazili u luku, sa širokim jedrima koje nadima vetar providenja. U to vreme nisam znala da sam u onim kratkovečnim satima pod uticajem hladnog meseca već kovala sebi budućnost u kojoj ću tragati za prošlošću. Postala sam prozirna kao staklo kroz koje sam gledala, opasno nevidljiva čak i sebi samoj. Tada sam shvatila da moram pokrenuti svoj život sa mrtve tačke ili ću nestati.

PRVO POGLAVLJE

Božje delo ili đavolja rabota

Venecija, 1590.

Po stranim oznakama i slovima ispisanim raznim rukopisima i na raznim jezicima na listu papira koje ga je obavijalo, shvatila sam da je ovo očevo pismo, kao izgubljena vest, na svom putu prošlo mnoge gradove. Protekla je skoro cela godina otkako sam poslednji put dobila glas od njega. A na put se otisnuo još u avgustu 1580. Olmina, moja nekadašnja dojlja a sad moja sluškinja, spretno je spustila pismo na moj radni sto tog sparnog julskog popodneva. Isto je tako mogla pustiti na me guju koja napada bez upozorenja.

„Ako moja majka pročita ovo, znaš da će ga izvitoperiti u neku vrstu uvrede, bez obzira na to šta sadrži“, upozorila sam je u svojoj zamračenoj sobi, nervozno kuckajući pismom o dlan dok su letnje plime bučno zapljuskivale stene pod prozorom, a neprijatni zadah slane vode prožimao vazduh. Jadna mama. Oduvek je mislila da je ceo svet protiv nje. Sreći se nikad nije smelo verovati. A opet, neodređeno sam pomislila, ni tuzi. Zar ne sazrevaju uvek jedna u drugoj?

Katkad je naša Venecija bleštala kao čudesni grad na letnjem moru, da bi kasnije, dok traju zimske *acque alte*,* utonula u neveselu fasadu. A onda bi poplave urodile prolećem. Jednog dana će možda biti cela potopljena, mračna sirena čije su oči od svetiljki zgasnule. Drugi pak možda vide lepotu tamo gde mi hodamo mestom koje je postalo voda.

„Ne brinite, sinjorina Gabrijela.“ Olmina je pritisla kažiprst tik uz svoj široki seljački nos, znak da ume da čuva tajnu. Njene bledoplave oči svetlucale su na prigušenom svetlu, mada sam te iste živahne oči viđala kako postanu mutne kao škrikljac kad moja uznemirena majka počne da je ispituje.

„Mislim da joj ovih deset godina nije čak ni nedostajao.“

„Ah, sinjorina. Kao da čezne za ulogom udovice...“

„Istina, draga moja Olmina. Ali čak je i u tome bezuspešna. Morala bi se odreći svojih dragocenosti i drečavih ukrasa.“ Mada, ispod njenih površnih pasija često sam naslućivala tužnu uzaludnost. Možda je u njoj bilo i nečega više nego što sam znala. Često bih videla kako joj licem bez ikakvog razloga preleti izraz straha. Da je udovica, smela bi ga otvorenije nositi, i pored toga što bi izvor i dalje bio neshvatljiv.

„Nego, ako ne zamerate“ – Olmina je spustila ruke u nabore platnenih sukanja, klimajući glavom dok joj je seda kosa izvirivala ispod beličaste marame koja samo što se nije razvezala – „u kuhinji je gomila sudova koje valja da operem, a kad to završim, čeka me moj dragoceni popodnevni počinak.“ Široko se osmehnula i potom otrupkala niz stepenice; njena niska, glomazna figura je i u sredovečnosti bila snažna.

Zureći u neotvoreno pismo, razmišljala sam o tome kako se sve moj život usukao od očevog odlaska pre deset godina.

* Doslovno „visoke vode“ (ital.); fenomen jakih, poplavnih plima u periodu između jeseni i proleća, karakterističan za severni Jadran, vrlo izražen u oblasti Venecije i, znatno manje, Trsta i Grada. (Prim. prev.)

O mnogo čemu nisam više ni sanjala, o putovanju u daleke zemlje, pa čak ni s nesvakidašnjom – premda sve manjom – slobodom koju sam smela prisvajati kao lekarka. Kao što kažemo u Veneciji, svet nam dolazi na noge da nas moli za uslugu, i ja sam se time tešila. Čak i sad sam još pred sobom videla očeve blage a ipak nepristupačne pepeljastosmeđe oči i crno-grimizno ruho i, dok sam držala pismo, u meni je progovorio tihi glas koji je već dugo ćutao. *Dozvoli da idem s tobom, oče. Ne ostavljaj me ovde.*

Njegovo prethodno pismo stiglo je lani iz Škotske, i u njemu je izneo neodređenu nameru da otputuje još dalje na sever, kako bi pribavio prah roga jednoroge ribe, lek protiv letargije. Ili možda na jug, u žarku klimu Mauritanije ili Berberije,* gde bi mogao pronaći retki kamen bezoar, koji upija u svoju gustinu svu tugu i poklanja ludilu svoju mudrost. Isto kao kad su, tokom godina, stizala ostala njegova pisma, divila sam se ovim lekovima, bogatstvima koja sad već zasigurno sadrži njegov kovčeg s lekarijama – i iz sveg srca čeznula da ih svojim očima vidim, da ih i sama pribavim. Ali njegove reči skrivale su nešto čemu nisam umela da dam ime, mada su se prikradale u moj dah kao uzdasi. Reči kao *letargija, bezoar, tuga*.

Slomila sam crveni voštani pečat na pismu, koje je očigledno bilo više puta otvarano, jer je grb Mondinija bio obrisan i onda iznova utisnut. Ispod njega sam razaznala zamrljan natpis Tbingen, mada nije bio ispisan očevim rukopisom. Je li pismo krenulo iz tog grada ili je iz njega samo prosleđeno dalje, ili se možda greškom vratilo tamo? Koliko je nepoznatih ljudi pročitalo očevo pismo, tražeći dokaze o jeresi? Sigurno su bili razočarani. Kad sam istresla sadržaj pisma na radni sto, razmotao se samo jedan list žućkastobelog papira. Nije bilo

* Severna Afrika. (Prim. prev.)

očevih uobičajenih učtivosti, a njegove škrabotine izgledale su kao da su ispisane s naporom.

Gabrijela,

Možda si me javno prezrela ili veruješ da sam mrtav. Ne mogu da opravdam ono što se dogodilo, ništa više no što mogu objasniti trenje kojem su podložne skladne rotacije sfera. Bilo bi suviše jednostavno reći: Božje delo ili đavolja rabota. Neću se vratiti, tim bolje po tebe. Sad mi je već mnogo draže da budem sam sa sobom nego u društvu drugih ljudi. Dani čine moju volju zbunjujuće zamršenom, a opet, postao sam večiti putnik. Ne krivi sebe, kao što imaš običaj. Iznad svega, ne šalji nikog da me traži.

Decembra

Tvoj otac E. B. Mondini

Ispustila sam dugačak uzdah.

Potom sam osetila kako me iznutra podilazi vrućina. Premda je moja plava soba, u koju je svetlost ulazila kroz zelene rebraste kapke, pružala hladovitije utočište od većine ostalih soba u našoj vili na kanalu, imala sam osećaj da gorim ispod površine.

Posle nekog vremena, kad sam savila pismo, osetila sam dašak ružinog ulja, majčinog omiljenog mirisa. Je li već pročitala očeve reči ili je ovo esencijalno ulje doputovalo čak iz Mauritanije?

Ustala sam, izvukla iz steznika lanac na kojem je visio ključ topao od mog tela, i prišla podnožju postelje. Drveni sanduk (nekada namenjen za moju devojačku spremu) skrivao je sada u sebi svežnjeve očevih pisama, a otključavao se samo ovim ključem. Zakrenula sam ključ i bravica se

otvorila. Pisma su bila složena po redosledu prispeća umesto po datumu nastanka, jer u poslednje vreme nisam uspevala da odgonetnem kad ih je napisao. Na poslednjih nekoliko pisama nije bilo tačnog datuma. Stizala su u kratkim razmacima, ali izgledalo je da dolaze iz gradova koji su međusobno udaljeni koliko i Almodovar od Edinburga. Da li je prosto zaboravljao da zabeleži datum? Katkad su dan i mesec bili tu, ali ne i godina. Katkad bi napisao samo *Zima*. A pošto su pisma bila poveravana raznim glasonošama, od izaslanika kneževa Turn i Taksis pa do putujućih trgovaca, hodočasnika i lekara na naučnim putovanjima, datumi prispeća nisu bili ni od kakve koristi u dokučivanju njegovog trenutnog boravišta. Njegove reči opisivale su krivudavi put po Evropi koji je naposletku – sve do danas – utonuo u tišinu. Moj otac je postao bezvremeni glas.

Brzi, šušćkavi koraci pred poluotvorenim vratima upozorili su me na majku. Naglo sam spustila poklopac sanduka, brzo ga zaključala i žurno spustila ključ natrag pod košulju.

Moja punačka majka ušla je pomalo neuredna, u ljubičastoj domaćoj haljini s crvenom postavom koja joj je lepršala oko ramena i iznošenim dugim, šiljatim papučama, mada s pomodnim malim prorezima kroz koje je ispod ljubičaste kože provirivala plava. Ušla je i prišla mi veoma blizu, a njene zelene oči su se sa zebnjom zagledale u moje.

„I? Šta je rekao?“ Žuta kosa (preneražavajuće bela u korenu) visila joj je oko lica.

Ustuknula sam. „O čemu govoriš?“

„Glasonoša je ostavio pismo kod Olmine.“ Zamlatarala je belim rukama. „Pratila sam je i stajala pred tvojim vratima slušajući kako se ljupko razgovarate.“

Presveta Device... „Ja sam tridesetogodišnja žena, lekarica koja zasluđuje malo privatnosti i poštovanja.“ Govorila

sam mirno, ali stisnutih šaka na rukama spuštenim niz telo. Premda već sviknuta na majčinu zlovolju, osetila sam natruh panike u njenim rečima. Nije želela da bude ostavljena po strani. Ponekad sam zaboravljala da nas je otac obe napustio.

„Šta kaže? Vraća li se kući, taj moj raskalašni muž?“, uzviknula je još piskavije.

„Ne“, rekla sam. „Štaviše, izgleda da se nikad neće vratiti.“

Podigla je ruku kao da će me udariti, ili je to uradila da bi se zaštitila? Zatim ju je pustila da padne. Načas me je ščepala njena malodušnost. Moja majka, koja je oduvek delovala tako preteće, skvrčila se u uznemireno dete.

Gledale smo se.

Iza nje, na vrhu stepenica, pojavila se Olmina, sa čijih se ruku još cedila voda od pranja sudova (jer je pohitala gore u moju sobu onog časa kad je začula pometnju). Odmahnula je glavom. „De, de, sinjora Alesandra“, promrmljala je ne bi li umirila moju majku. Dotakla joj je lakat, ali moja majka ustuknu uzviknuvši: „Ruke su ti mokre!“, dok se gurala pored nje i usplahireno kretala niz stepenice.

„Živimo na vodi“, rekla sam nakon što je otišla, „a ona se plaši jedne kapi.“

„O, dobro znamo da nije samo voda posredi.“ Olmina je slegla ramenima. „Ne može da podnese ni najmanju plimu, ni nagoveštaj promene, znate. Kad neko rano sazna previše, svaka promena mu je pretnja.“

Potvrдно sam klimnula prisećajući se brzog propadanja i smrti majčinog oca od kuge 1575. Mada sam već bila devojka od petnaest godina, nisu mi dopustili da se oprostim sa dedom. Moj otac i mati nisu želeli da ga vidim onako unakaženog (bilo je u redu da vidim nekog pacijenta, ali ne i svog najrođenijeg) i tako je on, čudno, u mom umu ostao zdrav, a onda je umro. Međutim, moja majka je prisustvovala

njegovom kraju i to nekako nikad nije prebolela. Nismo ga čak ni pominjali.

Olmina je dodala: „Oprostite, sinjorina. Nisam pomišljala da je vaša majka videla kad je došao glasonoša.“ Sad je već žustro otirala ruke o umrljanu smeđu nadsuknju čiji joj je porub bio zadenut za pojas.

„Nisi ti kriva“, odvrátila sam. „Olmina, sećaš li se sinjora Venerija lo Grata? Pedeset i jednu godinu bio je oženjen istom ženom. Pokušavao je, valjda, da dobrotom izleči njeno nepoverenje, mada je izgledalo kao da to nikad nije dovoljno. Onda je jednog dana otišao u svoju laganu šetnju duž kanala, a kad se vratio, stao je u podnožje njihovih stepenica vičući: *Finito. Finito.* Završio sam – jesi li razumela?’ I napustio ju je. Kažu da mu je korak ponovo poletan.“

Osmehnula se i rekla: „Da – njegova nerazumno ogorčena žena sad ima zbog čega da bude ogorčena. Čujem da živi sam na jednom ostrvu daleko od obale. Hmm, bio je baš zgodan mladić, s onim valjanim listovima i butinama...“

Potom je Olmina prišla da me zagrlji. „Ne obraćajte pažnju na njene nastupe ćudljivosti. Gora je svađalica od vrane, što bi rekao Lorenzo.“ Lorenzo je bio Olminin muž, čovek koji je ovakve opaske obično zadržavao za sebe. Nasmejala sam se načas njegovoj luckastosti. Kamo sreće da je tako jednostavno.

Kad je Olmina kasnije tog dana uvela u naše dvorište gospodina iz Lekarskog ceha, upravo sam se bila razbudila uz večernja zvana koja su zvonila širom Venecije. Započelo je s jednog zvonika, zatim je s drugog zazvonilo malo potmulije, a onda su zabrecala i ostala, sve dok se zvonjava nije pretvorila u sazvučje koje je uzdrimalo vazduh i oteralo sanjivost iz

moje glave. Na klupi je ležala otvorena moja knjiga poezije Veronike Franko, na odlomku:

*Nit vrlina počiva u telesnoj snazi
Već u bodrosti duše i uma,
Kroz koje sve se spoznaje.*

Uspravila sam se u sedeći položaj na klupi u dvorištu, gde sam dremala, i razdvojila niske grane nara. Tamo je stajao doktor Oracio Cironi. Njegova nabrekla trbušina kazivala je o bogatstvu. Primetila sam crni plašt, niske od zlata i srebra, i debelu belu ruku optočenu prstenjem. Žurno sam zgurala svoju gustu kosu natrag u mrežicu iz koje beše ispala, premda sam zacelo i dalje izgledala neuredno. Uglom oka videla sam majku kako sedi u senci zida hladeći se lepezom iznad čipkastih listova rute.

„A, tu ste, sinjorina Mondini.“ Lako se naklonio u mom pravcu, a njegovo okruglo lice podsećalo je na rđavo zamešenu veknu.

„Dođite i sedite ovde, doktore. Olmina će nam doneti malo vode s limunom“, rekla je moja majka. „Pridruži nam se, Gabrijela.“

„Zahvaljujem, sinjora. Vrlo ste ljubazni, ali imam neka posla s vašom kćeri, saopštenje iz Lekarskog ceha. A posle toga, žao mi je, odmah moram dalje.“

Moja majka je naglo sklopila lepezu.

Ustala sam i okrenula se prema doktoru. „Šta dobri doktori žele da mi saopšte?“

„Draga moja sinjorina...“

„Možete me zvati doktorka Mondini.“

„Ne možete očekivati to od mene, draga moja. To je titula vašeg oca.“